

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE,
ISTORIOGRAFIE, CATALOAGE, VARIA

ANTIMISUL GRECESC DE LA 1733

Hedy M-Kiss*

Cuvinte cheie: *Mitropolia Banatului Timișoara, Antimis grecesc de la 1733, uz liturgic, conservare-restaurare.*

Keywords: *Banat Metropolitan Seat in Timisoara, Greek antimimension from 1733, liturgical furnishing, preservation, restoration.*

Date generale

Cuvântul *antimis*, derivă de la grecescul *áiôê* = în loc de, și de la cuvântul latin *mensa* = masă. Precum îi arată numele *antimesion*, în scriere grecească *áiôêiÝíóéi*¹, înseamnă „pe masă” sau „în loc de masă”, având menirea să înlocuiască, în anumite împrejurări, sfânta masă sau prestolul din altarul bisericii.

Antimisul este confecționat dintr-o bucată de pânză scumpă, dreptunghiulară, pe care este pictată punerea în mormânt a Mântuitorului. El se sfințește ca și Sfânta Masa, prin ungerea cu Sfântul Mir, prin stropirea, cu vin roșu și apa de trandafiri și prin adaosul de particule mici din sfintele moaște, în unirea cu sfințirea bisericii de către arhieru. Antimisul ține loc de Sfânta Masa, dacă este sfințit și astfel, cu el se poate face Sfânta Liturghie. În cazul în care biserica ar lua foc în timpul Sf. Liturghii, preotul ia Antimisul și celelalte sfinte și poate continua slujba, pâna la sfârșit în altă parte.

În Sfintele Scripturi sunt menționate numeroase definiții ale antimisului, printre care: „De se va spăla Sf. Antimis, întru neștiință, nu-și pierde sfințenia și nici nu devine necurat, pentru că s-a spălat”, „Oricare preot, de va sluji liturghie fără Antimis în biserică sfințită, sa faca 200 de metânii, iar de va sluji în biserică netirnosită și fără Antimis, să i se ia preoția”².

* Muzeul Banatului, Piața Huniade, nr. 1, Timișoara, e-mail: andraskiss2000@yahoo.co.uk.

¹ I. Goșev, *Antiminst, Liturgicesko i țarkovno-arheologicesko izsledvane*, Sofia (1925), 2; C. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Lugdunum, col.19, Roma (1688); G. Iacob, *Evhologion sive Rituale Graecorum...*, Paris (1647), 658; N. M. Tuță, *Sfântul Antimis, Studiu istoric, liturgic și simbolic*, București (1943), 20; Gh. Cotoșman, *Antimisele Mitropoliei Banatului*, contribuții la istoriei Mitropoliei Banatului din secolele XVIII și XIX, *Rev. Mitropolia Banatului*, XV, Nr.10-12, (1965), 718-740.

² N. M. Tuță, *Sfântul Antimis, Studiu istoric, liturgic și simbolic*, București (1943).

Mireanul n-are voie să se atingă de Sf. Antimis, căci este imbibat cu multe particule nevăzute, rămase de la Sf. Liturghie. Antimisul stricat se arde într-un vas curat, iar cenușa se varsă în spălator, sau se îngroapă într-un loc curat³.

Aspecte din istoria Antimiselor

După apariția catacombelor la Roma, și mai ales după sfârșitul persecuțiilor, sfântul Damaschin I, papa Romei, a zidit o biserică peste catacombele sfântului Calixt. De aici începând, creștinii au început a folosi ca masă pentru euharistie mormintele martirilor. Bisericile, în numeroase cazuri, au fost ridicate deasupra acestor morminte.

În Apus este obiceiul ca episcopul să sfințească o piatră cu moaște, iar piatra să fie masa altarului. În caz că se dorea ca liturghia să fi fost celebrată în afara lăcașului de cult, preotul lua și piatra cu moaște cu el, lucru incomod. Astfel s-a ajuns ca la Constantinopol piatra cu moaște să fie înlocuită de o pânză cu moaște, ceea ce e Antimisul de astăzi.

La origine, Antimisul era o bucată de pânză de in numită *iliton*⁴, ce simboliza giulgiul cu care a fost înfășurat trupul Mântuitorului de către cuviosii Iosif din Arimateia și Nicodim⁵. Încă din primele veacuri creștine, ilitonul se așeza pe masa de lemn sau de piatră, pe care se aducea jertfa cea fără de sânge⁶.

Într-o altă ordine de idei, peste Antimis se așternea ilitonul sau corporalul, pentru a evita profanarea firimiturilor ce ar cădea de pe disc. Cu timpul s-a ajuns ca ilitonul să stea sub

³ *Ibidem*, 56.

⁴ Sozomen, *Istoria bisericescă I*. Trad. Mitropolitul Iosif Gheorghian, București (1897), 16; V. Mitrofanovici, *Liturghia Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți (1929), 247.

⁵ N. M. Tuță, *Sfântul Antimis*, București (1943), 36; *Matei*, 27,59; *Marcu*, 15,45; *Luca*, 23,53; *Ioan*, 20,7.

⁶ *Ibidem*, 22-38.

Antimis, din două motive: culoarea mai închisă a antimisului permite observarea firimiturilor și recuperarea lor, câtă vreme ilitonul e alb, iar firimiturile pe iliton s-ar vedea greu; motivul întipărit pe Antimis iese la iveală, pe când ilitonul l-ar ascunde.

În timpul persecuțiile creștinilor, nemaiputându-se aduce jertfa liturgică în biserici s-a creat obiceiul de a se coase de pânza ilitonului moaște ale sfinților martiri, dând astfel naștere Antimiselor, cunoscute sub acest nume încă din secolul al VII-lea⁷. Întrebuițarea lor, în locul ilitonului, s-a generalizat începând din secolul al IX-lea⁸.

După inscripțiile Antimiselor, ele sunt numite „altar”, „jertfelnic”, indicând astfel rolul lor de „altar portativ” sau „jertfelnic mobil”, fără de care nu se poate oficia sfânta liturghie, sfânta taină a cuminecării.

Structura Antimiselor

Antimisul este o bucată de pânză imprimată de în sau mătase de formă pătrată sau dreptunghiulară, de obicei 50 x 60 cm. Pe vremuri, Antimisul era confecționat, cu precădere, din pânză de in, pe care se întipărea imaginea cu vopsea neagră. Pânza Antimisului nu este niciodată brodată, pentru a nu stânjeni desfășurarea cultului.

Pe Antimis sunt pictate scene din patimile Mântuitorului Iisus Hristos, tema reprezentativă fiind punerea în mormânt a Domnului. În colțuri sunt pictați cei patru evangheliști. Sfântul Antimis simbolizează giulgiul în care a fost înfășurat trupul Mântuitorului când a fost pus în mormânt. De aceea, pe marginile lui se află scris troparul punerii în mormânt: „Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luând precurat Trupul Tău, cu giulgiu curat înfășurându-l și cu miresme, în mormânt nou îngropându-l, l-a pus”.

În partea superioară, în mijloc și pe revers al fiecărui Antimis se află un buzunăraș, în care sunt cusute părțile de sfinte Moaște, o pătucică din moaștele unui sfânt mucenic, încorporată într-un sâmbure de ceară, pe care le introduce episcopul. Această cusătură se află de obicei sub inscripția „INRI”, de la crucea întipărită, de pe avers. Obiceiul de a coase o pătucică din moaștele martirilor în Antimis (precum și includerea unei părți din piciorul sfintei mese, la târnosirea bisericii de către arhiereu) e de asemenea foarte vechi, din timpurile în care creștinii se adunau la mormintele martirilor de ziua proslăvirii lor și lespedeza mormântului care

adăpostea sfintele moaște devenea altarul de jertfă. Din viețile sfinților știm că uneori chiar pieptul mucenicilor încă vii, imobilizați și torturați pe podeaua celulelor, devenea altarul de jertfă – un Antimis viu, pe care se depuneau sfintele daruri și Sfântul Duh le prefăcea în Trupul și Sângele Mântuitorului.

Pe Antimis se pun Potirul și Discul în timpul Liturghiei și numai pe el se face sfințirea Darurilor. Fără Antimis nu se poate săvârși Sfânta Liturghie. În biserică, Antimisul se păstrează în altar, pe Sfânta Masă, sub Sfânta Evanghelie, iar când Sfânta Liturghie se oficiază în aer liber, el ține locul Sfintei Mese (după cum îi arată și numele).

Datorită funcției liturgice în sfântul Antimis, sub formă împăturită, se păstrează un burete mic, cu care se adună părțile căzute din întâmplare de pe sfântul Disc. Pe acest burete, preotul sau arhiereu își pune partea din Sfântul Agneț când se împărtășește. Acest burete ne aduce aminte de buretele cu care ostașii l-au adăpat pe Mântuitorul Iisus Hristos cu oțet și fiere, în timpul răstignirii Sale.

Pe Antimisele de astăzi, confecționate din diferite tipuri de pânze, chiar sintetice, e întipărită scena punerii în mormânt, de aceea când potirul și discul sunt puse pe masa euharistică, preotul rostește troparele punerii lui Iisus Christos în mormânt. Imaginea este tipărită în culori, din fabricație. Antimisul „modern” a devenit la unele eparhii de foarte slabă calitate artistică și mai ales iconografică. Cu toate că este cel mai important dintre obiectele liturgice confecționate din pânză, Antimisul prezintă uneori abateri grave de la învățătura Bisericii. Ne referim în primul rând la reprezentarea lui Dumnezeu-Tatăl în chipul unui „moșneag cu barbă” profilat pe fondul unui triunghi, ș.a.

De obicei, Sfântul Antimis este sfințit, semnat și dat de episcopul locului, indicându-se parohia sau biserica unde a fost dat pentru slujire, cu hramul ei. Semnătura sa se pune sub imaginea cu mormântul.

Atribuirea Antimisului variază de la un loc la altul, de la o epocă la alta⁹. În unele părți episcopul atribuie un Antimis fiecărui preot în parte. În alte locuri, episcopul atribuie Antimisul fiecărui lăcaș de cult în parte.

⁹ H. Kiss, Restaurarea Antimisului din anul 1708 de la Mitropolia Kruședol. *AnB*, Etnografie, Vol.VI, (2005), 229-238, H. Kiss, Restaurarea Antimisului Grecesc din 1751. *AnB*, Etnografie, Vol.VI, (2005), 239-249. H. Kiss, Restaurarea Antimisului Mitropolitului Ioan I. Georgievici al Carlovățului, *AnB*, Etnografie, Vol.VI, (2005), 250-263.

⁷ *Ibidem*, 35.

⁸ *Ibidem*, 27, 29, 36, 39.

În cazul decesului sau schimbării episcopului, Antimisele vechi, semnate de episcopul precedent, sunt restrase, se colectează, iar moaștele se vor reintroduce în Antimise noi, semnate, sfințite și distribuite de episcopul nou¹⁰. De aceea Antimisul este un semn de părtășie între comunitățile creștine, parohii sau mănăstiri, etc. și episcopul lor.

Caracteristica iconografiei bizantine

Tema acestei lucrări este „*Punerea în mormânt al Mântuitorului*”, compoziția tradițională fiind o reprezentare a *personajelor și evenimentelor sfinte*: Iisus Hristos, Sfinți, Evangheliști, Serafimi, Heruvimi, Îngeri, precum și obiecte simbolice și elemente arhitecturale.

Portretul, persoanelor sfinte este redată frontal într-o relație directă cu închinătorul și privitorul. *Chipurile*, sunt redată în întregime și trei pătrimi din el cu *aureolă*, în jurul capului. Aureola este *circulară*, foarte clar trasată și aurie.

Standardizarea personajelor sfinte, în special al trăsăturilor feței este o caracteristică a iconografiei bizantine, respectiv *prototipuri* ale figurilor *individuale și compoziției*.

Aureola nu înconjoară capul în întregime, ci partea de deasupra și laturile, oprindu-se la umeri de o parte și alta a gâtului. Detașarea aureolei de fundal se face prin intermediul unei linii circulare trasate în jurul ei. Aureola lui Hristos diferă de cea a Sfinților, are o cruce înscrisă, literele de pe brațele crucii semnifică „*Cel ce este*”.

Veșmintele, o trăsătură distinctivă a reprezentărilor de tradiție bizantină, acoperă trupul în întregime și rareori este reprezentat trupul gol. Excepție este și „*Punerea în mormânt al Mântuitorului*”.

Faldurile și culorile folosite nu iau formele trupului chiar dacă sunt proporționale cu masa membrilor trupului, ele sunt reprezentate prin forme geometrice ca triunghiuri, dreptunghiuri, ovaluri și linii paralele. Formele geometrice fac ca faldurile să nu cadă firesc. Acest mod de reprezentare este specifică artei *duhovnicești, anagogică*. Culorile sunt mistice sugerează o lume mai înaltă, gravă, potolită, exprimă sobrietate și stăpânire interioară. Nuanțele sunt delicate, blânde, reprezentate în culorile albastru,

roșu și verde. Auriul este folosit pentru lumini, iar roșu închis aparține sfintei fecioare, ca vinul pentru omofor și albastru pentru tunică.

Iconografia bizantină¹¹ *modifică proporțiile părților trupului*, în scopul exprimării stărilor duhovnicești (spiritualizate îndelhovnicite): *ochii* sunt mari, omul lăuntric; *nasul* subțire, alungit; *buzele*, foarte reduse.

Mâinile, cu fața sunt cele mai expresive, degetele sunt lungi și subțiri, exprimă lăuntricul, iar când sunt mai mari, evidențiază gestul de rugăciune. *Picioarele*, sunt subțiri, atunci când sunt reprezentate goale (asceți). Reprezentarea picioarelor, brațelor și pieptului gol, a lui Iisus Hristos este dematerializată, conturul este puternic al unui ascet, este pus în evidență sufletul și nu trupul.

Obiectele, clădirile, munții, copacii, ș.a., sunt reprezentate schematic, simplificat. Ansamblul arhitectural se zărește în fundalul compozițiilor numai ca ornament.

Perspectiva inversă și cea psihologică, sunt strâns legate de antinaturalismul iconografiei bizantine. Imaginea este bidimensională, evită utilizarea sistematică a principiului perspectivei naturale-iluzorie.

Impresia de plat, reprezentând prin *perspectiva inversă*, punctul de fugă se află acolo unde este privitorul. Nu există o sugestie de perspectivă. *Perspectiva psihologică*, constă în redarea personajului principal Iisus Hristos, în poziția orizontală, mai mare decât normal, atenția este atrasă nu numai prin mărime ci și de poziția centrală.

Suspendarea timpului, este exprimat prin evenimente care au loc în momente diferite, dar sunt reprezentate simultan. *Trăsăturile estetice*, sunt simplitatea, claritatea, măsura, rezerva, grația, simetria sau echilibrul și adecvarea.

Prin simplitate se înțelege evitarea complexității, de exemplu: orașul Ierusalim nu este reprezentat cu multe clădiri ci numai prin câteva, copacul este schematic, în jurul mormântului gol, Muntele Golgota este prezentat ca un deal simplu. *Chipurile* emană *hieratism și sobrietate duhovnicească*, exprimate și prin aureolă, expresia feței, a posturilor, a gesturilor precum și a veșmintelor.

Uzul liturgic al Antimisului

Antimisul are în același timp un rol practic și o profundă semnificație teologică¹². Rolul

¹⁰ De exemplu: la 4 noiembrie 2007, în paraclisul reședinței patriarhale cu hramul Sf. Mucenic Gheorghe, din București, Prea Fericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a oficiat slujba sfințirii a 1000 de antimise pentru toate Sfintele Altare din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Cf.- Viața cultelor, *Buletin săptămânal de informare religioasă*, XVI, nr. 721 din 12 noiembrie (2007), București.

¹¹ C. Cavaros, *Ghid de iconografie bizantină*, Ed.Sofia, București (2005), 14-30.

¹² J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, Paris (1858), IV, 441-442, *apud* N. M. Tuță, *Sfântul Antimis, Studiu istoric, liturgic și simbolic*, București (1943).

practic constă în aceea ca pe Antimisul desfăcut vor fi așezate Sfântul Potir și Sfântul Disc iar eventualele părțicele din Sfintele Daruri care vor cădea pe el vor putea fi adunate evitându-se profanarea. Semnificația teologică a Antimisului vine din legătura lui cu episcopul locului a cărui semnătură o poartă întotdeauna.

Într-o altă ordine de idei, semnificația Antimisului derivă atât din istoria cât și din structura sa. Fiind considerat acoperământ liturgic, pe care sunt reprezentate punerea în mormant și patimile lui Hristos, se așează pe altarul Bisericii în vederea liturghiei credincioșilor. Antimisul conține o parte din moaștele unui sfânt sau martir și poartă semnătura episcopului locului. Tradiția este păstrată din primele secole, când Antimisul înlocuia un altar sfințit, fiind indispensabil pentru liturghie. Preotul primește Antimisul de la episcopul sau, al cărui semnătură garantează nu numai existența unei comunități euharistice locale, ci și comuniunea sacramentală ce există între el și preot. Antimisul sfințit¹³ este absolut necesar pentru săvârșirea Tainei Euharistice.

Antimisul stă în permanență pe masa euharistică, împăturit în fața chivotului, iar pe el se află evangheliarul. Antimisul, împăturit, ocupă locul dinspre centru al sfântului prestol, exact în fața preotului slujitor. Pe el, și numai pe el, se săvârșește Jerfa cea fără de sânge, obiectivul central al Sfintei Liturghii.

La sfârșitul liturghiei cuvântului, preotul trasează semnul crucii încă o dată peste Antimis, pune evangheliarul contra chivotului (în Ardeal și la ruteni pune evangheliarul în partea dreaptă a mesei altarului), apoi desface Antimisul, urmând ca la începutul liturghiei altarului, Antimisul să fie deschis.

După cuminecarea credincioșilor se recupează firimiturile căzute pe Antimis, apoi se împătură, se trasează din nou o cruce cu evangheliarul, iar evangheliarul se reasează pe Antimis. În unele locuri, atunci când evangheliarul lipsește, în timpul procesiunii sau citirii, se pune o cruce peste Antimis.

Sfîntirea Antimiselor se face în cadrul unei ceremonii fastuoase, alături de prepararea și sfințirea Sfântului și Marele Mir, care se prepară și se sfințește atunci când cantitatea de mir existentă este aproape de epuizare.

¹³ Antimisele se sfințesc doar de către arhieru, iar înainte de a se împărți se slujesc 7 Sfinte Liturghii consecutive peste ele. Rânduiala sfințirii este una deosebită, noul antimis stropindu-se cu apă sfințită, cu apă de trandafiri și cu Sfântul și Marele Mir, slujba de sfințire săvârșindu-se exclusiv înainte de Sfintei Liturghii Arhieresti.

Sfântul și Marele Mir se prepară dintr-un amestec care cuprinde 40 de ingrediente, obținut prin fierbere, potrivit unei rânduiele speciale, care începe luni dimineață, în Săptămâna Patimilor, și se termină miercuri seara. Multitudinea ingredientelor simbolizează diversitatea darurilor Sfântului Duh.

Sfântul și Marele Mir este sfințit de către Întaistatatorul Bisericii Ortodoxe Autocefale, înconjurat de ierarhii Sfântului Sinod, numai în cadrul Sfintei Liturghii, oficiată în Joia Mare din Săptămâna Patimilor. Sfântul și Marele Mir este folosit la Taina Mirungerii, la sfințirea și resfințirea bisericilor din cuprinsul eparhiilor Patriarhiei Romane din țară și de peste hotare, ca mărturie văzută a unitatii și comuniunii depline a tuturor credincioșilor ortodocși români cu Biserica Ortodoxă Romană și Ortodoxia întreagă, precum și la sfințirea Antimiselor.

Descrierea obiectului

Denumirea: Antimisul grecesc de la 1733

Apartenența: Muzeul Mitropoliei Banatului Timișoara

Număr de inventar: 30/4603

Data confecționării: 1733

Dimensiuni: 63 x 51 cm; 54 x 42 cm

Materiale: Mătase naturală, cerneală de gravură și de scris, ață de cusut

Tehnica: Imprimare, gravură în metal

Proveniență: Parohia Mâtnicul Mare¹⁴, județul Caraș-Severin

Antimisul este confecționat din pânză de in alb, fiind căptușit cu aceeași pânză de culoare verde. Este de formă dreptunghiulară, având dimensiunile exterioare: lungime 63 cm, lățime 51 cm, iar cele interioare: lungime 54 cm, lățime 42 cm. Tabloul este expresiv cu figurile stilizate natural și artistic¹⁵. În prim plan este reprezentat Mântuitorul, în poziție orizontală, cu mâinile întinse pe picioare, deasupra mormântului dreptunghiular, pe un giulgiu lat, ținut la cap de „IOSIF kidevei”, iar la picioare de „sin to Nikodimo”. Maica Domnului „MP THEOU” cu brațele întinse, are la dreapta sa pe „MARIAN MAGDALINA” și pe „MARTHA”, iar la stânga un înger cu aripi, pe „IO O THEOLOGOS”, și

¹⁴ Protopopiatul Caransebeș, Parohia Mâtnicul Mare, Hram Adormirea Maicii Domnului, grad II, rural B, 143 de familii, 464 de credincioși; com. Constantin Daicoviciu.

¹⁵ Gh. Cotoșman, Antimisele Mitropoliei Banatului, contribuții la istoria Mitropoliei Banatului din secolele XVIII și XIX, *Rev. Mitropolia Banatului*, XV, Nr.10-12, (1965), 718-740.

încă un înger. Înscripțiile în limba greacă, fiind încadrate în aureole, în prezent, sunt acoperite cu culoare aurie.

În planul al doilea, Sf.Cruce, cu cununa de spini, cu tăblița cu inițialele: „I.N.C.I.”, sulita și prăjina cu buretele, răzimate de brațul orizontal al Crucii. Deasupra și dedesubtul brațului orizontal, lângă brațul vertical, inițialele: „IC XC NI KA”. Sub brațul orizontal al Crucii câte trei Serafimi, de fiecare parte, iar deasupra câte trei Heruvimi, în trei cercuri înălțuite, având la margine câte o cădelniță. Această compoziție este încadrată într-o boltă susținută de două coloane.

În cele patru colțuri, sunt reprezentați Sf. Evangheliști, cu simbolurile lor. Deasupra celor doi evangheliști din partea stângă, culmea Golgotei, cu cele trei cruci, la poalele muntelui toate uneltele torturii, pe cer fiind reprezentat Soarele, iar în partea dreaptă cetatea Ierusalimului și Luna. Între medalioanele evangheliștilor Matei și Luca, la margini „KLEGORITA KUVUKAION”, iar la stânga, între medalioanele evangheliștilor Ioan și Marcu, „O KIPOS”-mormântul gol după Înviere.

În partea inferioară, lângă mormânt, doi îngeri îngenunchiați, cu aripile ridicate, țin în mâini giulgiul, deasupra căruia se află trupul Mântuitorului. În spațiul dintre cei doi îngeri, pe patru rânduri este imprimat troparul „Iosif cel cu bun chip” - în grecește: „O Evshimon IOSIF apo tou, xihu kathelon to ahranton ss.soma...”.

Imaginea Antimisului este într-un chenar de 2 cm lat, în al cărui spațiu se află următoarea înscripție, frumos stilizată, cu majuscule, cu scris continuu: (rândul din stânga imaginii) „† EPITAFION IERON AKRIBOS KALLOPISTHEN KAI TYPO EKDOTHEN EPI MELEIA KAI DAPAH GEORGIU TRAPEZUNTIU Y POMENA AFIEROTHI PARA AVTOU TO (urmează rândul de sus) PANAGIO KAI ZOODOXO TAFI SYNAY AVTO TO HALKOGRAFIKO TIPO EIS MNIMOSYNON AVTOU KAI TON GONEH AVTOU. EPI TAIS PATRIARCHEIAS TOU MAKARIOTATOU K(YRIU) K(YRIU) MELETIU I(ERUSA)LYM (rândul din dreapta imaginii) Y PO MNISEI PAISIU PROIGUMENU AGIOTAFITOU: ANTIDIDO TAI HARIN TOIS ORTHODOXOIS. Y 1733 MARTIU (rândul de jos) KAI NYUN K EISE THYSIASIRION THEION TOU EKTELESTHAI DIA Y TOU TIN IERAN KAI THEION MYSTAGOGIAN PARATOU”. (Inițial, a urmat un spațiu gol, care ulterior era completat de episcopul care a sfințit antimisul, pe seama bisericii, cu hramul..., în anul...).

Textul Antimisului, în traducere: „Sfânt Epitaf întocmai înfrumusețat și dat la tipar prin grija și cu cheltuiala lui Gheorghe Trapezuntul și de aiață făcătorului Mormânt, împreună cu tiparul kalkografic, spre pomenirea sa și a părinților săi, sub patriarhatul Prea Fericitului Domn Meletie al Ierusalimului, prin grija lui Paisie proegumenul Sfântului Mormânt. Și se dă gratuit ortodocșilor în 1733 Martie.

Și acum a ridicat altar dumnezeiesc, spre a se săvârși pe el sfânta și dumnezeiasca jertfă din partea...”

În partea superioară, deasupra scenei principale în formă de boltă, înscripția în traducere: „Heruvimii cei cu ochi mulți, preaslăvesc cu cântări neîncetate cântând și Serafimii cu câte șase aripi...”.

Un număr destul de mare din acest Antimis grecesc¹⁶ a fost sfințit și dat bisericilor românești ortodoxe din cele două eparhii bănățene de către vlădicii Nicolae I. Dimitrieviți al Timișorului și Văcihente Popovici al Caransebeșului și Vârșetului¹⁷, cu reședința când la Caransebeș, când la Vârșet, unde s-a mutat definitiv în anul 1785¹⁸. Din Caransebes el se intitula „al Caransebeșului și Vârșetului”, iar din Vârșet „al Vârșetului și Caransebeșului”, precum se poate stabili în urma studierii singheliilor, Antimiselor și ordinelor circulare sau „țerculare” date și emise de el.

Antimisul grecesc de la 1733, conform literaturii¹⁹, a fost sfințit de episcopul Vichentie

¹⁶ H. Kiss, Restaurarea Antimisului Grecesc din 1751, *AnB.*, Etnografie, Vol.VI., (2005), 239-249.

¹⁷ 1774 -1785.

¹⁸ Gh. Cotoșman, *Episcopia Caransebeșului pînă în pragul sec. XIX-lea*, Timișoara (1947), 162-180..

¹⁹ Gh. Cotoșman, Antimisele Mitropoliei Banatului, contribuții la istoria Mitropoliei Banatului din secolele XVIII și XIX, *Rev. Mitropolia Banatului*, XV, Nr.10-12, (1965), 734-735, Timișoara; L. Hadrovici, *L'Église serbe sous la domination turque*, 152-153; H. Kiss, *op. cit.*; www.mitropolia-banatului.ro: În urma intervenției patriarhului Arsenie IV, Maria Terezia a dat un decret la 24 apr.1743 prin care i se recunoștea șefului Bisericii din Imperiu, Arsenie IV, titlul său canonic de Patriarh, cu care a venit de la Ipeac în 1737 (patriarhul Arsenie IV al Ipecului-Carlovețului 1726 -1737-1748). Decretul împărătesc de la 1743 a fost considerat o victorie pentru prestigiul Bisericii ortodoxe, pentru credincioșii sârbi și români deopotrivă. Decretul a avut urmare restaurarea Mitropoliei Timișoarei, al cărui titular Nicolae și-a luat titlul de Mitropolit, cum figurează pe Antimisele sfințite de el între anii 1743-1744; Cu toate că unii ierarhi care au păstorit în Banat purtau numele de “mitropolit” (ex. Nifon la 1613, Iosif cel Nou de la Partoș la 1650), abia în anul 1720 mitropolitul Moise Petrovici al Belgradului reușește să obțină din partea habsburgilor recunoașterea jurisdicțiilor asupra eparhiilor din Banat, mutând sediul mitropoliei la Timișoara.

Popovici, și poartă următoarea inscripție, scrisă cu cerneală, în spațiul gol indicat: „Osvetisia sei Antimis rukodeistveim VIKENTII POPOVICIA pravoslavnago Ep(isko)pa Verşaciki i Karansebeški.

S(ve)šteno deistvovania Našem Antimise vo hrame S(vea)tîia Troiții vo Markoveţ²⁰. Vrşaţu v trakve Svtîia Arhangela Mi(haila) 1778”.

În traducere: „S-a sfințit acest Antimis la 24 aprilie 1743 prin mâinile lui VICHENTIE Popovici episcopul ortodox al Vârşeţului și Caransebeşului.

Antimisul nostru (se dă) spre săvârşirea slujbelor bisericii sfintei Treimi din Marcoveţ. Vârşeţ în biserica sf. arhangel Mihail 1778”.

Având în vedere uzura excesivă a zonei invocate, textul nu poate fi confirmat în întregime, deoarece nu este lizibil.

După realizarea desenului, pe fondul alb al mătăsii naturale, a fost imprimată gravura, prin folosirea cernelei negre de gravură. Ulterior imprimării au fost colorate în auriu: Aureola Mântuitorului, Sfinților, Evangheliștilor, Îngerilor, Heruvimilor și Serafimilor. Chenarul dublu al imaginii, chenarul medalionului Evangheliștilor și spațiul rezervat sfințirii Antimisului, deasemenea, au fost colorate în auriu.

Veșmintele Sfinților, Evangheliștilor și Îngerilor au fost colorate în albastru, roșu, verde și maron. Pe toată suprafața gravurii sunt intervenții în ceea ce privește colorarea peisajului, cerului și elementelor arhitecturale.

Materiale și tehnici

Antimisul grecesc de la 1733 este realizat din material textil, mătase naturală, atât în ceea ce privește suportul textil, cât și căptușeala. Gravura este realizată cu teascul de imprimat, prin folosirea cernelei de culoare neagră, prin tehnica gravurii în metal cu dălțița acvaforte.

Compoziția este colorată ulterior imprimării cu culori pe bază de apă. Căptușeala, respectiv chenarul sunt cusute manual, cu ață de culoare roșie, de imaginea gravurii.

Starea de conservare

Starea de conservare a obiectului a impus o analiză minuțioasă și de durată, luând în considerare vechimea obiectului, importanța

liturgică și documentară, precum și uzura funcțională la care a fost supus.

Asemeni celorlalte obiecte de acest fel, studiate, restaurate-conservate și descrise de noi, Antimisul grecesc de la 1733, pe avers, prezintă deteriorări fizice și chimice cauzate de diferiți factori. Având în vedere împăturirea Antimisului într-un anumit mod, conform unui ritual, s-a realizat un caroiaj de 9 pătrate egale, afectând în mod accentuat țesătura din mătase naturală, lăsând în urmă zone lacunare, lipsă a țesăturii, vizibile atât pe aversul, cât și pe reversul obiectului.

În mod deosebit, se remarcă rupturile țesăturii, pe linia de împăturire a obiectului, datorită uzurii funcționale, specifice. Urzeala și bătătura sunt lipsă pe porțiuni relativ lungi, de 27, 40, 49, 50 cm. Datorită plierii țesăturii, o parte din gravură și scrisul aversului au fost tocite, dipărând în întregime.

Pe suprafața gravurii sunt multe lacune de diferite dimensiuni, ca urmare atacurilor biologice ale diferitelor specii de insecte, precum și a utilizării neadecvate a lumânărilor.

În prezent, culoarea mătăsii naturale, a căptușelii și chenarului este ocră-auriu, ambele părți fiind foarte pătate. Petele sunt de proveniență organică: grăsimi, pete de ceară de la lumânări, cerneală de culoare roșie și neagră, amprente, ș.a. În multe locuri depunerile de ceară de lumânări formează cruste pe suprafața piesei textile.

Reversul obiectului este foarte murdar, pe toată suprafață, în zona centrală a celor trei pătrate este mai întunecată prezentând murdărie excesivă. În partea dreaptă, colțul inferior, este trecut textul „Parohia Mătnicul Mare”, iar în partea stângă, pe margine numărul de inventar, cu cerneală, într-un mod necorespunzător.

În general, țesătura se caracterizează prin fragitate ridicată, este puternic deshidratată și decolorată, datorită efectului luminii, prin fenomenul oxidativ, precum și datorită mediului necorespunzător de păstrare și manipulare.

A 1733 GREEK ANTIMENSION

Summary

The author presents the history of antimensions, as of their making, specific iconography and liturgical use. The preservation status of the cloth is described, as this 1733 antimension, part of the collections of the Museum of Banat Metropolitan Seat in

²⁰ **Marcovăț** (sârbă: Markovac, îăđêî âăö, maghiară: Márktelke) este o localitate în Districtul Banatul de Sud, Voivodina, Serbia. Administrativ face parte din municipalitatea Vârşeb și are o populație de 329 locuitori (2002), majoritatea fiind de etnie română.

Timisoara, is to object of reconditioning and restoration.

Word *antimis* comes from the Greek *áíôé* = instead of, and from the Latin word *mensa* = table. As the name *antimesion* shows, in Greek writing *áíôéiÝíôéií* means „on the table” or „instead of table”, in some circumstances it has the mission to substitute the holy table or the table situated in front of the church’s sanctuary.

The *antimis* is made from white flax cloth beeing lined with the same cloth green colored. It has rectangular form, the outer dimensions: 63 cm length, 51 cm width and the inner dimensions: 54 cm length, 42 cm width. The scene is suggestive with naturally and artistically improved figures. In foreground the Saviour it is represented, horizontally, with his hands streched on his feet, above the rectangular grave, on a broad shroud, with his head held by „Joseph kidevei” and the feet by „sin to Nikodimo”. The Lord’s mother „MP THEOU” with her streched arms, has at her right „MARIAN MAGDALINA” and „MARTHA” but on the left an angel with wings, „IO O THEOLOGOS” and another angel. The latin inscriptions, framed in aureolas, as yet, are covered by gold colour.

In the second ground the Saint Cross, with the crown of thorns, with the door plate having the „I.N.C.I.” initials, the spear and the sponge pole leaned on the horizontal arm of the Cross. Above and under the horizontal arm, next to the vertical one, the initials: „IC XC NI KA”. Under the horizontal arm of the Cross a number of three Seraphs, on each side, and above three Cherubs, in three chained circles, at the verge having one thurible. This composition is framed in a vault sustained by two columns.

In the four corners are represented the Saint Evangelists, with their simbols. Above the two Evangelists from the left side, the Golgots peak, with the three crosses, at the lap of the mountain all the torture tools, the Sun represented on the sky, and on the right side the Jerusalem fortress and the Moon. Between the Evanghelist Mathew and Luke medallions, at the verge „KLEGORITA KUVUKAION”, at left, between the Evangelist John and Mark medallions „O KIPOS” – the empty grave after the Ressurrection.

The *Antimises* text, in translation: „Saint Epitaph precisely embellished and given to print through the care and expense of Gheorghe Trapezuntul and the charity he bow for the Too Saint and life creator Grave, togheter with the kalkographic norm, to his and his parents

mentioning, under the patriarchate of The Too Blessed Mister Meletie of Jerusalem, through the care of Paisie the proegumen of the Holly Grave. And it is given to the orthodox in March 1733. And now he raised a divine sanctuary, to fulfil himself the saint and divine sacrifice on behalf of ...”

The conserving estate of the object required a long and minutely analysis, taking into consideration the oldness of the object, the liturgical and documentary importance, as well as the functional wear to which it was presented. Generally the tissue it is marked by a high fragility, it is strongly dehidrated and off-coloured, because of the light efect, through oxidating phenomenon, as well as because of the inadequate environment of preservation and handle.

Taking acoount that the *Antimis* is permanently exhibited at the Metropolitan Church Museum, in specific preserving conditions, it needs a special preservation and restoration to extend the life of this textile object and reset it to the exhibit circulation.

1 - Antimisul grecesc 1733, vedere de ansamblu.
Foto: Sretco Milanovici
Greek Antimimension 1733.

2 - Antimisionul grecesc 1733, detalii: Muntele Golgota; Punerea în mormânt al Mântuitorului; Cetatea Sfântă Ierusalim.

Foto: Sretco Milanovici

Greek Antimision 1733, detail: Golgotha; Placing of the Saviour in the tomb; The Holy City of Jerusalem.

3 - Antimisul grecesc 1733, detalii: Evangheliștii Matei, Ioan, Luca și Marcu.
Foto: Sretco Milanovici
Greek Antimension 1733, details: The Evangelists Matthew, John, Luke and Marcus.

4 - Antimisul grecesc 1733, detalii: Biserică din Ierusalim; Sfântul Mormânt.
Foto: Sretco Milanovici
Greek Antimension 1733, details: Church from Jerusalem, The Holy Tomb.

5 - Antimisul grecesc 1733, detalii: Grupul de Heruvini și Serafimi; Troparul cu textul liturgic sfânt.
Foto: Sretco Milanovici

Greek Antimension 1733, details: Group of Cherubs and seraphs, Hymn with the holy liturgical text.

6 - Antimisul grecesc 1733, detaliu: Sobor de personaje participante la ritualul punerii în mormânt al Mântuitorului.
Foto: Sretco Milanovici

Greek Antimension 1733, detail: Group of characters participating at the ritual of placing the Saviour in the tomb.